

(2)

TÜRKÇE: SSCB-TÜRKİYE. GERÇEKLEŞMEYEN SAVAŞ
ENGLISH: USSR-TURKEY. UNREALIZED WAR

Dr. Vladimir POLYAKOV Yevgenyevich *
Yrd. Doç. Dr. Vefa KURBAN**

ÖZET

“Soğuk Savaş”ın da diğer savaşlar gibi her zaman ön şartları ve ön hazırlıkları vardır. Kafkas halklarının göçü, Kırım halkının göçü bu savaşın yaşanan trajik olaylarındandır. Tarihçiler bu dönemde yaşanan savaşı “soğuk” olarak adlandırmışlar, fakat bu savaşın göçe zorlanan kurbanları tamamen gerçeklerdi ve sıcaklardı. Göçler ve Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki muhtemel savaş arasındaki bağlantıya XXI. yüzyılın tarihçilerinin yazılarında rastlamak mümkündür. Bunun öncesinde ise A.M. Nekriç, A.B.Goryanin, E.A.Demirci, V.E. Polyakov’un çalışmalarında bu konuya dikkatli bir şekilde değinildiği görülmektedir. Çalışmanın amacı ortak tarihimizin az bilinen bu sayfasının aydınlatılmasıdır.

II. Dünya Savaşının başlarında SSCB’nin planında Türkiye’ye de saldırmak vardı. Fakat Almanya’nın SSCB’ne saldırması Sovyetlerin planının değişmesine sebep oldu. Almanya 1914-1918 yıllarında da olduğu gibi Türkiye’yi bu savaşa sokmak için elinden geleni yaptı. Türkiye bu süreçte “Almanya’nın kucağından” kurtularak, nötr pozisyonunu korumayı başardı. Savaş sonrasında Sovyetlerin gücü Doğu Avrupa’da yayılmaya başladı. Dünya Sovyetler Birliği ve ABD arasında komünist ve antikomünist bloklar halinde kutuplaşmaya gitti.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kırım, Soğuk Savaş, SSCB, Türkiye.

ABSTRACT

As other wars "Cold War" also has prerequisites and preparations. Deportation of Caucasian and Crimean people is tragic facts of this war. Historians name it as "Cold War" but the people who deported was real and warm. At the beginning of the World War II, the turn came for Turkey. But the attack of Germany to USSR forced Soviet Union to change the plans. In this process Turkey get rid of from "Germany's arms" and was able to maintain a neutral position.

After the war, the Soviet power began to spread in Eastern Europe. World went to polarization as communist and anti-communist blocks between USA and Soviet Union. While discussing the emergence of "Cold War" some historians mainly find Soviets as a guilty part. But some historians puts attention on deep anticommunist observance at West and especailly in USA and the desire of United States to take dominant role after the war.

Keywords: Crimea, Cold War, Deportation, Turkiye, USSR.

* Öğretim Üyesi, Kırım Mühendislik-Pedagoji Üniversitesi, Simferopol/UKRAYNA; turshu@inbox.ru

** Öğretim Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir/TÜRKİYE; Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, vefa.kurban@deu.edu.tr

GİRİŞ

Halkların sürülmesi ve Türkiye ile muhtemel savaş arasındaki bağlantı sadece 21. yüzyıl tarih çalışmalarında yer almaktadır. Bunun yanı sıra A.M. Nekriç'in eserinde çok usulce imalarda bulunulurken A.B. Goryanin, E. A. Demirci, V.E. Polyakov'un çalışmalarında açık şekilde ifade edilmektedir. Bu makalenin amacı tarihimizin az bilinen sayfalarına ışık tutmaya çalışmaktır.

1. Devrim Rusya'sı ve Ankara Arasındaki İlişkiler

Devrimin Batıya ihraç edilmesine dair planların suya düşmesinden sonra Kremlin hayalperestlerinin hasta beyinlerinde yeni bir idea doğdu: Güneyde dünya devrimini devam ettirmek. Bu anlamda en uygun devlet olarak da Türkiye görüldü. Birinci Dünya Savaşından yenilgiyle çıkması Türkiye'yi çok ağır durumda bırakmıştır. Sevr Antlaşmasına göre (10 Ağustos 1920) Türkiye topraklarının ¾'ünü kaybetmiştir¹⁹.

Askeri ve deniz donanması tamamen felç olmuş, devletin bütçesini dolduran kaynak – Boğazlar üzerinde denetim kaybolmuştu. İktidara gelen Kemal Paşa (Atatürk) hükümeti ulusal kurtuluş mücadelesini başlattı ve yeni hükümet derhal dışlanmış bir duruma düştü. Onun eski müttefikleri yenilmiş ve başka birisinden yardım beklemek abesti. Ama özellikle de Londra yönetiminin odaları dahil tüm haritalar karıştı: Türkiye'nin yardımına Sovyet Rusya geldi. Evet – bizim fakirleşmiş, harap olmuş, sadece tüm dünyayla değil aynı zamanda kendi halkıyla da savaş eden Rusya. Mustafa Kemal'in Türkiye'nin emperyalizme karşı savaştığı konusundaki iknası bunda önemli rol oynadı. Rusya'dan derhal buraya altın, silah, radyo istasyonlar, tıbbi malzeme gönderildi. Hatırlatalım ki, bu gelişmeler 1920 yılında yaşandı. O zamana dek Rusya (Sovyet Rusya) sadece İran tarafından tanınmıştı. Bugün bu tanımanın karşılıksız olmadığı, bunun için 600 milyon ruble verildiği belli olmuştur. Rusya'yı tanıyan başka bir devlet de Afganistan idi. Bunun karşılığında Rusya orada bedava radyotelefon istasyonu kurmuştur.²⁰

Türkiye ile dostluk karşılığında ise toprak verilmiştir: Kars, Artvin ve Ardahan. Türkiye'nin tekidiyle Rusya'nın sınırları içinde de değişiklikler yapılmıştır: Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Karabağ bölgesi Ermenistan'ın egemenliğinden alınarak özerklik statüsüyle Azerbaycan'a devredilmiştir. Yavaş etkili mayın yarım yüzyıl sonra yeniden patlayacaktı.

Bu projede Kırım'a büyük önem verilmiştir. Yeni doktrine göre, Kırım Güney'e saldırıda ön kol rolünü oynayacaktı. Bu yüzden Kırım'a alelacele "milli giysi" biçtiler.

Kırım Cumhuriyetinin kurulmasına dair emir öncelikle yerel parti yönetimi hayrete düşürdü. Onlar ise boşuna konuşmak değil emri icra etmekle mükelleftiler. Başka yolu yoktu zaten. Kırım'a Şark konusunda önemli uzman olan Sergey Mironoviç Kirov(asıl soyadı Kostrikov),²¹ geldi. Kısa süre sonra Kirov Azerbaycan

¹⁹ Yalçın D., Akbıyık Y., Akbulut D., Balcıoğlu M., Köstüklü N., Süslü A., Turan R., Eraslan R., Tural M.A., Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, (2008), s. 209.

²⁰ S.Y.Vigodskiy; S.A.Gonionskiy, İ.M.Goroxov; İstoriya Diplomatii v 5 t. T.3/pod. Red.A.A.Gromiko, İ.N.Zemskova, V.A.Zorina ve diğerleri, Moskova, Politicheskaya Literatura, 1965, s. 813.

²¹ Kirov (1886-1934), Komünist Parti ve Sovyet devlet adamı. 1904 yılından itibaren Sovyet İttifakı Komünist Parti üyesi, Anne ve babasını erken yaşta kaybettiğinden çocuk yetiştirme evinde büyümüştür. 1904 yılında Kazan mekanik-teknik okulunu bitirmiştir. Tomsk şehir idaresinde projeci olarak çalışmıştır. 1906 yılında gizli matbaa kurmuş, demiryolu işçileri arasında partililik yapmıştır. 1905-1907 yıllarında birkaç defa hapsedilmiştir. Serbest bırakıldıktan sonra İrkutsk şehrine gelmiştir, burada

Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri görevine atanacak ve oradan İran'a, daha sonra da Hindistan'a komünist ideolojiyi yayacaktı. Kırım'da hatta onu Tüm-Birlik Komünist (Bolşevik) Partisi Kırım Vilayet Şubesi Sekreteri görevine atadılar²².

7-11 Kasım 1921'de Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin tesis edilmesine dair 1. Tüm-Kırım İşçi, Köylü, Kızıl Ordu ve Kızıl Donanma Vekilleri Tesis Kurultayı oybirliği ile karar aldı²³.

Türkiye ile macera ise uzun süre devam etti. Sovyet yardımını almış Türkiye tamamen bağımsız bir politika yürütmeye başladı ve çok kısa sürede potansiyel müttefik konumundan potansiyel düşman konumuna geçti.

2. Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova Ziyareti

Sovyetlerin 23 Ağustos 1939'da Almanya ile Saldırmazlık paktı imzalaması Türkiye'de şaşırtıcı bir etki yaptı. Olay Türkiye'nin dış ilişkilerinde yeni bir safha açmaktaydı. Sovyetler Birliği'nin de katılacağı ümidiyle katıldığı "Barış Cephesi"nde Türkiye iki batılı devlet ile yalnız kalmıştı. Hitler ve Mussolini Türkiye'nin yeni gelişen bu şartlara uygun olarak tutumunu değiştireceğini; zira imzalanan anlaşmanın Türkiye'yi bir kıskaç içine aldığını ve bu durumun İngiliz ve Fransızların Doğu Akdeniz ile ilgili bütün stratejik planlarını bozacağını tahmin etmişlerdi. Şimdi Türkiye, eski dostu ve büyük komşusu Sovyetler Birliği ile beraber yürüyerek İngiliz-Fransız deklarasyonundan mı, yoksa deklarasyona bağlı kalarak Sovyetlerden mi ayrılmalı idi? Üçüncü bir şık olarak her iki tarafla da ittifak ilişkilerine girilerek iki dostluğu bağdaştırmaya mı çalışmalıydı? Türkiye üçüncü yolu denemeye karar verdi.²⁴

Türk Dış İşleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu her iki dostluğu bağdaştırma amacı ile 25 Eylül'de Moskova'ya gitti. Kendisi sözde Potemkin'in ilkbaharda Türkiye'ye yaptığı ziyareti iade ve "iki devleti ilgilendiren meseleler hakkında görüşmek" için Moskova'ya davet edilmişti. İki devleti ilgilendiren meselelerden kasıt Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile yalnızca imza bekleyen ittifakı ve Sovyetler Birliği'nin Almanya ile yaptığı saldırmazlık paktı idi. 1925 Türk-Sovyet antlaşmasına göre taraflar birbirlerine danışmadan başka devletlerle ittifak yapmayacaklardı.²⁵

Ancak her iki devletin bu ziyaretten umdukları sonuç birbirinden farklı idi. Türkiye'nin amacı, İngiliz ve Rus dostluklarını bağdaştırmaktı. Türkiye'nin Rusya ile olan dostluk paktı, şimdi girmek üzere bulunduğu İngiliz-Fransız ittifakı ile çatışma

da particilik faaliyetlerine devam etmiştir. Polisin takibinden saklanarak 1909 yılının Mayıs ayında Vladikafkas'a gitmiş, Bolşevik teşkilatına rehberlik etmiştir. "Terek" gazetesinde çalışmıştır. 1912 yılının Kasım ayında ilk defa "S.Kirov" imzasıyla makale yazmıştır. Daha sonra bu soyad onun parti lakabı olacaktır. Kirov, I. Dünya Savaşı yıllarında Kuzey Kafkas'ta bütün Bolşevik siyasi çalışmalarını yönetmiştir. Bu yıllarda o, Lenin tarafında olmuştur. 1917 yılına kadar anket sorusuna cevabında şöyle yazmıştır: "İnilapçı ve gazeteci". Kirov 1909-1917 yılları arasında 3000'den fazla makale yayınlamıştır. Şubat Burjuva-demokratik devriminin ilk günlerinden Vladikafkas Sovyetinin teşkilinde aktif olarak rol almış, onun yönetim kuruluna seçilmiştir. 1919 yılının Ocak ayında Kirov, 11. Kızıldunun Kuzey Kafkasya hareketinin başında bulunmuştur. 1920 yılının Nisan ayının 30'da Kızıl Ordu ile birlikte Bakü'ye gelmiştir. 1934 yılında öldürülmüştür. Mezarı Moskova'da Kızıl Meydan'da Kremlin duvarları yakınında defnedilmiştir. Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, "Kirov" maddesi, V.cilt, Bakü, (1981), s. 395.

²² Bikova T.B. Stvorennya Krimskoi ASRR (1917-1921)-Kırım, (2011), s. 182.

²³ Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, "Kırım" maddesi, 5. cilt, Bakü, (1981), s. 577-578.

²⁴ Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1995), Siyasal Kitabevi, Ankara, (1996), s. 140.

²⁵ Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1995), (1996), s. 141.

halinde olmayabilirdi. Ankara'daki İngiliz Büyükelçisinin belirttiği gibi bu iki pakt arasındaki zinciri tamamlamak acaba mümkün değil miydi? Sovyetlerin umdukları sonuç ise buna taban tabana zıttı. Türkiye'yi "Barış Cephesi"nden ayırmak için Sovyetler Birliği ağırlığını kullanacaktı. Saraçoğlu'nun daveti ise bu yolda iyi bir fırsattı.²⁶

Türk Dış İşleri Bakanının üç hafta bekletilmesinden sonra Sovyetler, Türkiye ile varılan antlaşmayı temelinden değiştirecek bazı tekliflerde bulundular. Sovyetlerin bu istekleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Boğazların ortak savunulmasına dair bir paktın imzalanması.
2. Türkiye ile imzalanacak antlaşmanın Sovyetler Birliğini hiçbir şekilde Almanya ile silahlı bir çatışmaya sürüklemeyeceğini öngören Almanya lehine bir ihtirazı kaydın antlaşma metnine eklenmesi.
3. Montreux Sözleşmelerine, Karadeniz'de kıyası olmayan devletlerin savaş gemilerine Boğazların her zaman ve mutlak surette kapatılmasını öngören bir değişikliğin getirilmesi.
4. Sovyetler Birliğinin Besarabya'yı ve Bulgaristan'ın Dobruca'yı ellerine geçirmeleri karşısında Türkiye'nin tarafsızlığı.

Bu teklifler Saraçoğlu tarafından derhal reddedilmiş ve karşı istek olarak Türkiye, kendisini İngiltere ve Fransa ile savaşa sürükleyecek bir ihtirazi kayıt üzerinde ısrar etmiştir. Böylece müzakereler sonunda, başlangıçtaki amaç ayrılığı ortaya çıkmış ve imzalanacak paktın ne Sovyetler Birliği ve ne de Türkiye için bir kıymeti, bir anlamı kalmıştı. Bu şartlar altında Saraçoğlu 17 Ekim'de Moskova'dan ayrıldı.

Bundan sonra Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin yolları ayrılmıştı²⁷.

İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla SSCB tarafından Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Finlandiya ve Estonya'nın işgalinden sonra sırada Türkiye vardı.

Türkiye'nin doğu sınırlarına doğru güçlü askeri birlikler kaydırılmıştır:

40. motorize kolordu. Bu ordu bünyesinde 44. ordu tesis edilmiştir.

23. motorize kolordu. Müstakbel 45. ordu.

3. motorize kolordu. Müstakbel 46. ordu.

28. motorize kolordu. Müstakbel 47. ordu.

Sovyet-Türk sınırında özel yasak bölge oluşturulmuştu. 1325 Kürt ülkenin içlerine doğru tehcir edilmiştir. 19 Ocak 1938 yılında Azerbaycan'ın sınır ilçelerinden iki bin (yaklaşık altı bin) İranlının tehcirine dair karar alınmıştır.

Almanya'nın SSCB'ye saldırısı Sovyet siyasi yönetiminin planlarını alt-üst etti. Fakat güneye saldırı, özellikle güney-doğuya saldırı planı yürürlükteydi. Kısa süre önce düşman olan İngilizler artık müttefik konumda idiler.

25 Ağustos 1941 yılında Kızıl Ordu İran'a girdi. İşgal edilmiş bölgelerde iki devlet tesis edildi. Mehabad Cumhuriyeti (Kürt Cumhuriyeti) ve Güney Azerbaycan.

İran seferi son derece başarılı bir sefer oldu. Bu sefer kelime anlamıyla "yabancı toprakta az kan akıtarak gerçekleşen savaş" idi. Sovyet askerlerinden 50 kişi ölmüş, 1000'den fazlası yaralanmış, yaklaşık 4000'i hastalık dolayısıyla tahliye edilmiştir. Sovyetler sadece 3 uçak kaybetmiştir.

İngilizler ve müttefiklerin kayıpları da buna benzerdi: 22 ölü, 42 yaralı. Bir tank zarar görmüştür.

²⁶ Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1995), (1996), s. 142.

²⁷ Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1995), (1996), s. 143.

İranlılardan: Ölü sayısı 800, Sovyetler tarafından esir alınmış asker ve subay sayısı 7000. İki hücum botu batırılmış ve dördü de zarar görmüştür²⁸.

General D.T. Kozlov'un komutan ve General F.İ. Tolbuhin'inin karargah reisi olduğu bu operasyonda 44, 45, 46, 47. kara orduları yer almıştır.

Almanya 1914-1918 yıllarında olduğu gibi Türkiye'yi savaşa çekmek için tüm çabalarını ortaya koymuştur. Fakat Türkiye yaşananlardan ibret almıştır. Son derece dengeli bir politika yürüten Türk hükümeti "Almanların kolları arasından sıyrıldı" ve tarafsızlığını korudu. Bu durumda devamlı olarak bazen tavizde mutabakata varmak, bazen de sert davranmak zorunda idi. Alman askeri deniz donanmasının Karadeniz boğazından geçişine izin verilmişse de kara kuvvetlerinin Türkiye topraklarını kullanmasına müsaade edilmemiştir.

1942'de Sevastopol'un düşmesinden sonra kenti koruyan askerlerin bir kısmı salları ve mavnalar üzerinde Türk kıyılarına yaklaşmışlar. Onların tümü Sovyet Büyükelçiliğine teslim edilmiş ve vatana geri dönmüşlerdir.

Moskovalı ünlü gazetecilerden biri kendi günlüğünde şöyle yazmaktadır: «12 Eylül 1942 yılı. Karadeniz donanmasından Saşa Morozov geldi. Çok ilginç şeyler konuşuyor. Sevastopol'dan yola çıkmış üç gemimizin motorları yolda bozulmuş. Şanslıyız. Bak sahil. Türk sahiliymiş! Ama düşünüyorum. Gözaltına alınıyoruz. Elveda savaş! Fakat bizi misafirpervercesine karşıladılar. Otele götürdüler. Komutanı da valiye. Öğlen yemeği, kabul. «Size ne lazım?» — «Ya, motorlar bozuk». Değiştirdiler, tamir ettiler, eve yönlendirdiler. Geldik.»

Günlükteki ifade ilgi çekicidir: «Muhtemelen yalan söylüyor...»²⁹.

Devletin Türkiye'ye karşı politikasını bildiği için gazeteci kendini güvence altına almak amacıyla şöyle bir not da eklemiştir: «Muhtemelen, yalan söylüyor». Bununla da günlüğün birileri tarafından okunması ve İçişleri Halk Komiserliğine ihbar edildiği takdirde tedbir almış bulunuyordu.

Türkiye'nin savaşa katılmayacağını anlayınca Sovyet Ordusu 1941 yılı sonunda 44, 46 ve 47. orduları mevzilerinden alarak savaşa soktu. Türkiye'ye karşı ise sadece zayıf olan 45. ordu kaldı.

Ancak Türkiye'nin tarafsızlığı sadece Almanya'yı gıcıklandırmıyordu. Adana Konferansında Churchill Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü'ye savaşa girmesi yönünde ciddi telkinde bulundu ve bunun Ağustos 1943 yılından geç olmayarak yapması gerektiğini söyledi.

Kasım 1943'de Kahire Konferansında Türkiye Dışişleri Bakanı N.Menemencioğlu Türkiye'nin savaşa hazır olmadığını açıkladı. Aralık 1943'de Tahran Konferansında Türkiye'nin savaşa girmesi meselesi de müzakere edildi. Churchill, eğer Türkiye müttefikler safında savaşa girerse ona silah, hava savunması ve ayrıca bir-iki tümenle yardım edebileceklerini açıkladı. Eğer Türkiye bundan imtina ederse savaş sonrası barış inşası sürecinde yer almayacağıyla tehdit edilirken savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliğinin Karadeniz boğazlarıyla ilgili talepleri konusunda imada bulunulmuştur.

Tahran Konferansında W. Churchill Türkiye ve Boğazlar konusunda sessiz

²⁸ Goryanin A.B. "Bolşoy Kommunisticheskiy Brosok Na Yug." webcenter.ru/-posevru/izbran/ag596 erişim tarihi 23. 11. 2012.

²⁹ Lazar Brontman, "Dnevniki 1932-1947", www.http.96.30.40.231/library/read/52129 erişim tarihi 23. 11. 2012.

kalmıştır. 9 Ekim görüşmelerinde “Türkiye savaşa girme hakkını kaybetmiştir” açıklamasında bulunmuştur.³⁰

Tahran Zirve Konferansının sonunda Türkiye ile ilgili olarak “Türkiye’nin yılın sonuna kadar Müttefikler safında savaşa katılmasının askeri bakımdan şayanı arzu olduğuna” ve Roosevelt ile Churchill’in İnönü’yü Kahire’ye davet ederek savaşa katılmasını istemelerine karar verildi.³¹

Tahran Konferansı sonrası 4-6 Aralıkta Churchill ve Roosevelt Kahire’de Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü’yle görüştiler. Roosevelt ve Churchill 15 Şubat 1944 yılına dek Türk hava üslerinin İngiliz ve Amerikan hava kuvvetlerine tahsis edilmesi konusunda Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü’ye ricada bulundular. İnönü Türkiye’nin zayıf olduğu tezini tekrarlayarak bu talebi geri çevirdi.

Yalta Konferansında ise 1 Mart 1945 yılına dek Almanya’ya savaş açmış devletlerin sadece BM kurucu üyesi olabileceği konusunda karar alındı. Sadece bu uyarıdan sonra 23 Şubat 1945’de, yani uyarıda belirtilen sürenin sona ermesine bir hafta kala Türkiye Almanya’ya savaş açtı. Ama her hangi bir askeri operasyona katılmadı.

Stalingrad ve Kursk savaşları sonrası müttefiklerin İtalya’ya çıkartma yapmasıyla savaşın sonucu da belirlenmiş oldu. Sovyet yönetimi yeniden geçici olarak askıya alınmış olan “Güneye Sıçrayış” projesini hatırladı. Bu proje gereği Sovyetlerin keskin atış hedefindeki devletler Yunanistan, İran ve Türkiye idi.

1941 yılında İran'a düzenlediği başarılı askeri operasyonlar kolay zafer illüzyonu doğurdu. Buna rağmen yine de Almanlarla savaşın sona ermesini ve esas orduların serbest kalacağı zamanı beklediler. Zaman kaybetmemek için yeniden gelecek savaş alanlarında temizlik çalışmalarını başlattılar.

1943 yılı Ekim-Kasım aylarında Çeçen ve İnguşların³² tehcirine ilişkin karar alındı ve bu karar 23 Şubat 1944’de yürürlüğe girdi.

1944 yılı ilkbaharda Gürcistan’da da zorunlu tehcir olayları yaşandı.

Profesör Nikolay Bugay’a göre 1944 yılı Mart ayında Tiflis’ten 600’den fazla Kürt ve Azerbaycanlı aile (toplam 3240 kişi) Gürcistan’ın içlerine, Tsalka, Borçalı ve Karayazı bölgelerine göç ettirildi. Daha sonra Gürcistan’ın Türk sınırındaki diğer Müslüman toplulukları da tehcirden nasibini aldılar.³³

11 Mayıs’ta Kırım Tatarlarının sürülmesine dair karar alındı. Karar 18 Mayıs 1944’de uygulandı. 2 Haziran 1944’de Ermeniler, Bulgarlar ve Yunanlar da sürüldüler.

24 Temmuz 1944 yılında Beriya Stalin’e yazdığı mektupta Gürcistan’ın sınır bölgelerinde yaşayan Kürt, Türk ve Hemşillerin Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan’a sürülmesini önerdi. 31 Temmuz 1944 yılında 76 021 Türk, ayrıca 8694 Kürt ve 1385 Hemşilin sürgün edilmesine dair karar alındı. Türk derken Gürcistan’ın tarihi Meshet-Cavah bölgesinde yaşayan Mesheti Türkleri anlaşılmaktadır.³⁴

Almanya’nın yenilmesiyle ve savaşın sona ermesiyle nihayet çoktan düşünülmüş “Güneye Sıçrayış” projesi uygulamaya konabilirdi.

³⁰ Cemil Hasanlı, Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru, Türk-Sovyet İlişkileri, 1939-1953, çev. Dr. Ali Asker, Bilgi yayınevi, İstanbul, (2008), s. 115.

³¹ Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1995), (1996), s. 116.

³² Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, “İnguş” maddesi, IV.cilt, Bakü, (1980), s. 443.

³³ Bugay N.F. Deportatsiya Narodov Krıma: Dokumentı, Faktı, Kommentarii, Moskova, İnsan, 2002, s. 119.

³⁴ SSCB Halklarının Deportasyonu (tehciri) RIA Haberleri Raporları
ria.ru/society/20091114/193419498.html

SSCB önce Türkiye'ye karşı "tarihi Gürcü" toprakları olan Lazistan'la ve Birinci Dünya Savaşına dek Rusya'nın sınırları içinde bulunmuş Kars vilayetiyle ilgili yeteri kadar ciddi talepler ileri sürdü. Daha sonra Dışişleri Bakanlığı tek taraflı şekilde 1931 tarihli tarafsızlık ve saldırmazlıkla ilgili Türk-Sovyet antlaşmasını feshettiler.³⁵

Türkiye'nin kuzeybatı ve kuzeydoğu sınırlarında SSCB yeniden güçlü askeri yığınak yaptı. Ayrıca Kuzey İran'dan orduların çıkarılması (45. ordu) geciktirildi. Bu orduyla güneydoğudan darbe indirilebilirdi. Kuzey İran'da ise iki kukla devlet – Güney Azerbaycan ve Kürdistan Halk Cumhuriyeti tesis edildi.³⁶

Bu makalenin yazarlarından birinin babası (Polyakov) 1946 yılında 39. münferit keşif hava alayında muhabere reisi görevinde bulunmuştur. Bu birlik Bulgaristan ve Romanya'daki güney ordularının filen gören gözü niteliğindeydi. Onun sözlerine göre, onlarda savaşın başlayacağına dair kesinlikle hiçbir şüphe kalmamıştır. Mürettebat Türkiye'nin tüm arazisini kapsayan uçuş haritalarını bile teslim almıştı. Gazetelerde ve radyolarda şöyle fikirler seslendiriliyordu: Konstantinopolis – Ortodoksluğun beşiğidir ve kurtarılmalıdır!³⁷

Bu orduların komutanı Fedor Tolbuhin idi. Tolbuhin 1941 yılında Türkiye'ye yönelik oluşturulmuş orduların kurmay başkanı idi. 1946 yılında ise bu orduların komutanı görevine terfi etmiştir.

Kafkaslarda da olaylar benzeri bir şekilde cereyan etmiştir.

4 Mart 1946 yılında 15 Sovyet zırhlı tümeni Azerbaycan arazisine girdi. 4 Martta Mehabad'da Kürt Cumhuriyeti Türkiye'nin Güney'inde yaşayan Kürtlerin özerkliğini ilan etti. Bu gelişme İran ve Türkiye sınırlarının yeniden çizilmesi anlamına gelmekteydi. R. Rossow'un verdiği bilgilere göre 3 Mart'tan itibaren Sovyet-İran sınırından Tebriz'e takviye yapılmaktaydı. Amerikan konsolosluğuna ulaşan bilgiye göre, 4 Mart'ta 46 adet "T-34" tankı demiryoluyla İran Azerbaycan'ına getirilmişti.³⁸

Mehabad'daki "Kürt Cumhuriyeti" Sovyetlerin talimatı üzerine Türkiye'nin güney topraklarında yaşayan Kürtler üzerinde özerklik haklarına sahip olduklarını açıkladılar. Ermenistan ve Gürcistan Sovyet Cumhuriyetleri Mart ayında Türkiye'nin kuzey doğu bölgelerine, Trabzon limanı da dahil Karadeniz sahili bölgelerine olan taleplerinin karşılanacağını zannediyorlardı. Mart'ın başlarından itibaren Türkiye'ye karşı iki koldan Sovyet ordu birlikleri takviye edilirken Ankara'ya karşı diplomatik baskılar da arttırılmıştı. Karadeniz ve Çanakkale Boğazlarında değişik imtiyazların alınması, Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye verilmesine ilişkin Sovyet talepleri, açık tehdit, şantaj ve diplomatik baskıya dönüşmüştü.³⁹

ABD Başkanı Truman Sovyetlerin İran ve Türkiye'ye, ayrıca Azerbaycan politikasını müzakere etmek amacıyla Dışişleri Bakanı J.Byrnes'le bir araya geldi. Truman Sovyetler'le ilgili ortaya çıkan sorunun açığa kavuşturulması için Stalin'e mektup gönderilmesini istedi. Bakanın talimatı gereği 5 Mart'ta J.Byrnes Moskova'ya

³⁵ S.A.Gonionskiy, İ.N.Zemskov, V.L.İsraelyan ve diğerleri İstoriya Diplomatii v 5 t. T.4; pod. Red. A.A.Gromiko, İ.N.Zemskova, V.A.Zorina ve diğerleri, Moskova, Politicheskaya Literatura, 1975, s. 752.

³⁶Goryanin A.B. "Bolşoy Kommunisticheskiy Brosok Na Yug." webcenter.ru/~posevru/izbran/ag596. erişim tarihi 23. 11. 2012.

³⁷ Polyakov Evgeni Matveevich (1911 doğumlu) ile röportaj, 9 Mayıs 1975 yılında SSCB Simferopol'de Polyakov Vladimir tarafından yapılmıştır.

³⁸ Cemil Hasanlı, (2008), s. 279.

³⁹ Cemil Hasanlı, (2008), s. 280.

nota gönderdi. Bir gün sonra Washington'un notası Moskova'ya sunuldu. Sovyetler Birliği bu notaya resmi yanıt vermedi ve Truman'ı Sovyetler Birliği aleyhinde gelişen baskıları organize etmekle suçladı. Muhtemelen Sovyetler'in bu tepkisi eski İngiliz Başbakanı W.Churchill'in ünlü Fulton konuşması ABD Başkanının hazır bulunduğu bir ortamda yapmasından ileri geliyordu. Churchill bu konuşmasında birçok önemli noktaya değinmişti. Öncelikle nükleer silah konusunda Batının tekelinin korunması gerektiğini vurguluyordu. Churchill'e göre nükleer silahın ve bu silahın üretiminde kullanılan malzemenin ABD'nin elinde bulunması aslında beşeriyeti rahatlatan bir olguydu. Aynı silah bir komünist rejiminin elinde bulunsaydı "insanlara uyumak haram olurdu". Churchill komünist yayılcılığına karşı İngilizce konuşan ülkelerin öncelikle ABD-Büyük Britanya'nın ittifakının kurulması gerektiğini vurguluyordu. Sovyet Rusya'sının ve onun uluslararası komünist teşkilatının yakın gelecekte ne yapmak istediklerini veya işgal ve mütecaviz eğilimlerinin hangi sınırlara ulaşacağını, genel olarak böyle bir sınırın olup olmadığını hiç kimse bilmiyordu.⁴⁰

6 Mart'ta kısa süre önce Baltık Askeri Bölgesi komutanlığı görevinde bulunmuş İvan Bagramyan yüksek rütbeli askeri komutanlarla birlikte Tebriz'e girdi. Ondan sonra Gürcistan resmi bir şekilde Türkiye'nin kuzeydoğu bölgelerine karşı talepler ileri sürdü. Bu bölgeler arasında Trabzon körfezi ve Karadeniz kıyıları da vardı. Ağır zırhlı araçların hareketiyle eşzamanlı Ankara ve Tahran üzerine baskılar da artarken, Gürcistan, Azerbaycan ve İran Kürdistan'ında ayaklanmalar başlatıldı. Ankara üzerindeki diplomatik baskılar son derece sert idi.⁴¹

Nisan 1946'da Sovyet basınında "Ermeni Soykırımı"nın 31. Yıldönümü geniş şekilde anıldı. "ermeni halkının haklı talepleri"nin savunulması yönünde kampanya başlatıldı. Sovyetler Birliği tarafından "Ermenilerin Türkiye Soykırımı"nın tanınması konusu düşünülmekteydi. Gerek ermeni diasporası gerekse Ermenistan'daki parti teşkilatında önemli bir canlanma görüldü. Söylentilere göre, Stalin Anastas Mikoyan'a ve Georgi Malenkov'a savaş sonrası dönemde Türkiye'nin yeniden inşası konusunda önerileri hazırlayarak Tüm Birlik Komünist (Bolşevik) Partisi Prezidyumuna sunmalarına ilişkin talimat vermiştir. Kızıl Ordu tarafından "kurtarılacak" şehirlerde şehir ve ilçelerde komünist parti örgütleri başına ermeni vatandaşlar getirilecek ve böylece yeni yönetimin omurgası oluşturulacaktır.

ABD Cumhurbaşkanı Truman Amerikan askeri istihbaratından Tebriz'de Kızıl Ordu birliklerinin konuşlandırılması sürecinin başlatıldığına ve Sovyet ordularının Türkiye sınırına doğru hareket ettiğine dair bilgi aldı. Sanayi işletmelerinde, ulaştırma ve iletişim tesislerinde Ermenilerin yıkıcı aktivitelerinin artması yönünde bir yoğunluk gözlemlenmeye başladı. İkinci Dünya Savaşı öncesi İngiltere, Almanya ve SSCB'nin eylemlerine göz yumarak onların iştahlarını kabartıyordu. Ama İkinci Dünya Savaşı iyi bir tecrübe oldu. 5 Mart 1946'da Churchill Fulton'da ünlü konuşmasını yaparak bir soğuk savaş döneminin başladığını ilan etti.⁴²

Bu konuşmasında Türkiye ile ilgili tek kelime bile söylenmezken üstünkörü bir şekilde Yunanistan'ın ismi zikredilmiştir. Ama konuşmanın ana düşüncesi belliydi:

⁴⁰ Cemil Hasanlı, (2008), s. 280.

⁴¹ Demirci E.A. Krımskaya Natsiya: vıvıshı i realnostu, Simferopol: KRP, "İzdatelstvo "Krımuçpedgiz", 201, s. 242.

⁴² Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, "Churchill" maddesi, X.cilt, Bakü, (1987), s. 379.

“Hastalığı tedavi etmektense onu önlemek daha iyidir”⁴³.

1946 yılı yazında Yakın ve Ortadoğu’da Sovyet yayılmacılığının gerçek bir tehdit haline geldiğini gören ABD istihbaratı bu konudaki raporlarını Beyaz Saray’a sundu. Birleşik istihbarat teşkilatının 23 Temmuz 1946’da “SSCB’nin Dış ve Askeri Politikası” konusunda hazırladığı gizli raporda Sovyetler Birliği’nin, Yunanistan, Türkiye ve İran’da “dost” hükümetler kurarak buraları kendi güvenlik bölgelerine dahil etmek istediği yazılmıştı. Mahalli koşullar bu planları uygulamak açısından elverişli olsa da Büyük Britanya ve ABD’nin tepkilerini almamak için SSCB açık faaliyet gösteremiyordu.⁴⁴ CIA tarafından Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu politikası şu şekilde değerlendirilmekteydi: “Ortadoğu bölgesi Sovyetler Birliği’nin genişlemesi için çekici bir bölge sayılabilir. Bunun nedeni olarak söz konusu bölgenin Sovyetler Birliği’ne yakınlığı ve diğer büyük devletlerden uzaklığı, Türkiye hariç bölgesel hükümetlerin zayıf ve istikrarsız oldukları, birçok mahalli çatışmaların ve etnik azınlıkların hoşnutsuzlukları gösterilebilir. Bunun dışında söz konusu bölge Sovyet sanayinin Avrupa sınırlarından diğer yerlere taşınması ve hala güneyden hava saldırısına maruz kalabilecek bölgelerin bulunması, ayrıca Bakü petrolünün Sovyet ekonomisi için yaşamsal öneme haiz olması açısından Sovyetler Birliği için Doğu Avrupa’dan daha fazla stratejik ilgi alanına girmektedir. Bununla birlikte SSCB ve Büyük Britanya’nın ezeli çıkarları Ortadoğu’da çatışıyor ve sonuç itibarıyla bu bölgede çatışma çıkma ihtimali fazladır. Buna göre de Sovyetlerin bölge politikası titizlikle ve sürekli bir şekilde izlenmelidir.”⁴⁵

ABD ve İngiltere yeni Münhen yoluyla gitmediler ve Stalin’in uyarılarını kabul ettiler. Türkiye’nin kendisi de çok sağlam bir tutum sergiledi. Sadece o zaman Sovyet yönetimi “Güneye Sıçrayış”ın yeni bir “Fin Savaşı” doğuracağını anlamış oldu. Dağlık rölyefte askeri operasyonlar yapılması oldukça zor olacaktı. Diğer taraftan Japonya üzerinde yeni bir silah – nükleer bombayı deneyen ABD ve İngiltere’nin kararlılık ve dayanışma içinde olduğu açık şekilde görüldü. Bu örnek o kadar inandırıcıydı ki, Stalin orduları Türkiye’ye sokma isteğinden vazgeçti. Üçüncü Dünya Savaşı başlamadı, ama Soğuk Savaş başladı.

SONUÇ

“Güneye Sıçrayış” stratejisi düşünülmüş bir strateji olarak görülse de, o dönemde SSCB’nin eylemlerinde çok sayıda düşünülmemiş ve mantık dışı hareketler de görmekteyiz. 1944 yılında Bulgar, Ermeni, Yunanlılar Kırım’dan sürdüler. Ama 1946 yılında Sovyetler Birliği o halkların “ezilen” ve “sömürülen” halklar olarak Türk egemenliğinden ve diğerlerin hegemonyasından kurtarılması gerektiğini diyordu. İngiltere, Amerika, aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan yakın geçmişte Hitler’e ve Stalin’e tavizde bulunmanın başarısız deneyimlerini göz önünde bulundurarak inanılmaz bir istikrar gösterdiler. ABD’nin nükleer silah edindiğini dikkate alan SSCB yönetimi az da olsa gerçekleri dikkate alarak eski müttefikleriyle savaş başlatmamaya karar verdi. Böyle bir savaşın başlaması üçüncü dünya savaşının doğması demektir.

⁴³ Fultonskaya Rech Cherkilya, www.coldwar.ru/churchill/fulton.php, erişim tarihi 23. 11. 2012.

⁴⁴ CIG, Office of Research and evaluation, ORE 1, “Soviet Foreign and Military Policy”, 23 Temmuz, 1946, s. 66; Cemil Hasanlı, 2008, s. 305.

⁴⁵ Cemil Hasanlı, (2008), s. 306.

Komünist propagandasının etkisi altına olan Sovyet insanının büyük çoğunluğu hiçbir şey anlamadılar. Sovyet subayları arasında şöyle söylentiler dolaşmaktaydı: 1945 yılı Mayıs ayında Nesy nehrinde durmak yanlış bir hareketti, Jukov'un Atlantik'e kadar devam etmesi gerekiyordu.

“Güneye Sıçrayış” planından vazgeçilmesi ve “Soğuk Savaş”ın başlamasıyla Türkiye'ye karşı seferber edilmiş ordular da tasfiye edildi. Sovyet basını, Türkiye konusunu tamamen unuttu. Dikkat çeken bir olay da o yılda aniden bu şarkının ortaya çıkması oldu:

«Bana Türk kıyısı ve Afrika gerekmez». Afrika'dan vazgeçmekte bir kadar acele etmişlerdi. Stalin'in ölümünden sonra SSCB'de siyasi iktidarın değişmesiyle Afrika konusu yeniden gündeme geldi.

KAYNAKÇA

- Bikova T.B. Stvorennya Krimskoi ASRR (1917-1921)-Kırım, 2011
Goryanin A.B. “Bolşoy Kommunisticheskiy Brosok Na Yug”. webcenter.ru/posevru/izbran/ag596 erişim tarihi 23.11.2012
Demirci E.A. Krimskaya Natsiya: vımsılı i realnostu, Simferopol: KRP, “İzdatelstvo “Kırmuçpedgiz”, 2011
Kozlov Dmitriy Timofeeviç, mordikov.fatal.ru/kozlov1html
Nekriç A.M. Nakazannıe narodı, New-York, Xronika, 1978
Polyakov V.E. Starashnaya Pravda o Velikoy Otechestvennoy. Partizanı bez Grifa “Sekretno”, Moskova, EKCMO, Yauza, 2009
Fultonskaya Rech Cherkhilya, www.coldwar.ru/churchill/fulton.php erişim tarihi 23.11.2012
Lazar Brontman “Dnevnikı” 1932-1947, www.htpp.96.30.40.231/library/read/52129 erişim tarihi 23.11.2012
Cemil Hasanlı, Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru Türk-Sovyet İlişkileri, 1939-1953, çev. Ali Asker, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2008
Yalçın D., Akbıyık Y., Akbulut D., Balcıoğlu M., Köstüklü N., Süslü A., Turan R., Eraslan R., Tural M.A., Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, (2008)
S.Y.Vıgodskiy; S.A.Gonionskiy, İ.M.Goroxov; İstoriya Diplomatii v 5 t. T.3/pod. Red.A.A.Gromıko, İ.N.Zemskova, V.A.Zorina ve diğeri, Moskova, Politicheskaya Literatura, 1965, s. 813
Bugay N.F. Deportatsiya Narodov Kırıma: Dokumentı, Faktı, Kommentarii, Moskova, İnsan, 2002
SSCB Halklarının Deportasyonu (tehciri) RIA Haberleri Raporları www.http.ria.ru/society/20091114/193419498.html, erişim tarihi 23.11.2012
S.A. Gonionskiy, İ.N.Zemskov, V.L.İsraelyan ve diğeri İstoriya Diplomatii v 5 t. T.4; pod. Red. A.A.Gromıko, İ.N.Zemskova, V.A.Zorina ve diğeri, Moskova, Politicheskaya Literatura, 1975, s. 752.
Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, “Kirov” maddesi, V.cilt, Bakü, (1981)
Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, “Kırım” maddesi, V.cilt, Bakü, (1981)
Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, “İnguş” maddesi, IV.cilt, Bakü, (1980)
Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, “Churchill” maddesi, X.cilt, Bakü, (1987)